

ди Словаччини (7 жовтня) і Підкарпатської Русі (11 жовтня). Перша Чехословацька Республіка припиняє своє існування, а наступне піврічне існування урізані з усіх боків Чехо-Словаччини увійшло в історію як період Другої республіки, побудованої на федеративних засадах.

Щодо Закарпаття, то саме цей нетривалий період увійшов в історію як час розбудови Карпато-української державності, активної, хоча й неоднозначної за оцінками й результатами діяльності автономних урядів цього українського краю. 15 березня 1939 р. Сойм Карпатської України проголосив її самостійною, незалежною державою, що було подією дійсно історичною, але й водночас результатом спонтанного і стихійного характеру розвитку національно-політичних процесів у міжвоєнному Закарпатті.

Важливими для сучасного процесу державотворення в Українській державі є уроки Карпатської України, зокрема, той незаперечний факт, що лише разом з усім народом України в єдиній незалежній демократичній державі, покладаючись лише на власні сили, відкриваються справжні можливості для повноцінного й щасливого життя закарпатців, як і мешканців інших регіонів України.

Події 1938–1939 рр. у Карпатській Україні є не лише яскравою героїчною сторінкою в історії цього самобутнього українського краю. Вони мали велике значення і для розвитку національної самосвідомості всього українського народу. Незважаючи на короткочасність свого існування, Карпатська Україна перебувала в центрі уваги української діаспори у світі та багатьох європейських держав, прогресивні сили яких співчували національно-визвольній боротьбі закарпатських українців і засудили вторгнення угорських військ до краю як поправлення прав українського народу на самостійне державне життя.

Виникнення Карпатської України як держави також вкотре продемонструвало перед усім світом, що Закарпаття – українська земля, де живуть українці, які бажають мати свою соборну державність разом зі своїми кровними братами на інших українських землях.

Жанна Ковба (Київ)

Соціальні та міжетнічні взаємини у Східній Галичині (1939–1941)

Все ще існує дівість стереотипів масиву публікацій радянських, частково ізраїльських, польських істориків про події, які іменуються по-

різному: «совєтська окупація», «визволення братів-українців», «входження Західноукраїнських земель до складу УРСР».

Східна Галичина, яка у вересні 1939 р. коротко опинилася у складі воюючих держав Другої світової війни, була вилучена з орбіти цієї війни.

У 1939–1941 рр. як складова УРСР вона пережила зміни політичного, економічного, культурного плану. Перехід під урядування військової адміністрації у перші тижні війни був одночасно пов'язаний із ліквідацією політичних, громадських інституцій, закриттям газет, видавництв, арештами, націоналізацією. Жертвами були й члени КПЗУ. Змінився демографічний склад населення, внаслідок значного (до 30 тис.) відтоку українців, німців до німецької зони окупації, прибуття поляків-біженців, євреїв з німецької зони окупації, а також національно різнорідної верстви чиновників, фахових працівників, численних партійних функціонерів зі Сходу.

Економічні перетворення були пов'язані з націоналізацією, ліквідацією дрібних промислів, конфіскацією земель поміщиків, значною мірою церкви. Повної перебудови зазнали торгівля, система обслуговування. На селі колективізація практично не проводилася. У цілому населення позитивно сприймало зміни в системі освіти, охорони здоров'я.

За зразком УРСР була запроваджена мережа обов'язкових загальноосвітніх шкіл переважно з українською мовою навчання, ліквідовані обмеження для вступу до вищих навчальних закладів. Одночасно були закриті приватні, народні, релігійні школи. Особливо це позначилося на єврейських навчальних закладах.

Різно змінилася організація масової інформації. Була запроваджена система партійно-радянських газет, видавництв. Спостерігалася стійка інформаційна блокада, обмежені можливості доступу до нецензурованих джерел інформації.

Майже ліквідоване безробіття, особливо в середовищі лояльної інтелігенції, робітників. Одночасно населення потрапляло у повну залежність від державних інституцій. Усі ставали «служачіми» за мінімальну винагороду. У соціальному плані населення перебувало в зоні контролю, нагляду, потенційних і фактичних загроз арештів і депортацій.

Суттєві зміни відбулися у сфері релігійного життя. Церкви, костели, синагоги, а отже, духовенство при офіційно декларованій свободі совісті, були піддані економічним репресіям (податки на культові споруди, релігійні послуги). Широка кампанія атеїзму, особливо серед молоді, була причиною не лише стихійного опору, а й масових арештів, у тому числі й вищого духовенства, особливо римо-католицького і єврейського.

Міжетнічні взаємини змінювалися під тиском як об'єктивних (падіння Польщі, нове державне утворення УРСР), так і суб'єктивних факторів.

Переважна більшість поляків, втративши державність, сприймала вкрай негативно будь-яке співробітництво з радянською владою, не толерувала власних діячів, які зголосилися до співпраці. Виникало й діяло польське підпілля. Євреї, здобувши рівність, права доступу до праці, навчання, в цілому підтримували владу. Хоч вже з 1940-х рр. зростає число незадоволених навіть серед євреїв, яких широко використовувала влада як найбільш освічених у сфері адміністративно-управлінського апарату, в освіті, силових структурах.

Українці з ентузіазмом зустріли падіння Польщі, схвально радянську політику щодо так званої українізації. Однак наступ на їхні цінності викликав спротив. Діяльність ОУН була глибоко законспірованою, перенесена в основному в Генерал-губернаторство. Советська пропаганда, декларуючи інтернаціоналізм, різною мірою зіштовхувала етноси, провокувала ворожість, зокрема, через нав'язування нових етнонімів, офіційно побутових звертань. Наприклад, польське «пани», «панство» (зміни в плані політизації типового звертання). Проблемні ситуації виникали з питомим етнонімом «жид», який нагально витіснявся етнонімом «єврей». Натомість швидко формувалися нові етнічні й соціальні стереотипи: «націоналіст-петлюрівці», «вороги народу», «служителі культу» – з негативними конотаціями; «пролетаріат», «трудящі селяни», «Червона переможна армія», «служачіє», «товаріщі» – з позитивною конотацією. Їхню дражливість до певної міри нівелювали падіння життєвого рівня, страх репресій, потреби прогудувати сім'ю, усвідомлення неминучості війни, якої очікували по-різному в середовищі українців, євреїв і поляків. Особливо євреїв, які швидко позбавлялися інформації про нацистську політику в Німеччині та окупованих нею країнах.

Юлія Федотова (Енергодар)

Український національно-визвольний рух на Маріупольщині (1941–1943)

Діяльність ОУН є одним з важливих і, відповідно, суперечливих явищ в історії українського національно-визвольного руху. Вивчення питання націоналістичного руху є досить актуальним в умовах розвитку української державності. А завдяки досконалому вивченню історії окремих місцевостей, міст, сіл можливо створення повного літопису історії українського народу.